

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 9 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xaynazarov Baxromjon Baxtiyorovich</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLARDA PIRENEY YARIM OROLIDAGI KORTESLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI	10-14
<i>Azizbek Xolliyev</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA ROSSIYA TOG'-KON SANOATIDA BRITANIYA SARMOYASINING TUTGAN O'RNI	15-20
<i>Mahkamov Abdiqayum Mahkamovich</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINING SUDYALAR KORPUSINI SHAKLLANTIRISHDA TUTGAN O'RNI (TARIXIY TAHLIL)	21-25
<i>Eshimov Shaxridin Xujayorovich</i> SUD – HUQUQ TIZIMIDAGI TARG'IBOTCHILIK FAOLIYATI VA MA'NAVIY – MA'RIFIY ISHLAR (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	26-31
<i>Намазова Умида Нормурадовна</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАР СУҒДДА НИКОҲ: ШАКЛЛАНИШИ, ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ	32-41
<i>Самадов Искандар Исмамович</i> ХОРАЗМ ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ (ХХСР)ДА ЕР-СУВ МАСАЛАСИ	42-48
<i>Rustamova Madina Musoqulovna</i> SAMARQAND VILOYATI XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSIYALARGA QO'SHGAN HISSASI	49-56
<i>Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna</i> SOVET DAVRIDA KITOB TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI...	57-64
<i>Tursunov Javlonbek Akrom o'g'li</i> MUQADDAS QADAMJOLAR. SAMARQAND SHAHRINING TARIXIY TOPONOMIYASINING MUHIM TARKIBIY QISMI	65-68

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tolipova Baxtigul</i> MAMLAKAT OZIQ-OVQAT SANOATIGA YO'NALTIRILGAN INVESTISIYALARNING EKONOMETRIK TAHLILI	69-77
<i>Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA PUL-KREDIT SIYOSATI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	78-83
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич, Хасанова Руфина Раисовна</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ	84-96
<i>Meliyeva Nargiza Eshboyevna</i> INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLARING TAJRIBASI	97-104

<i>Исраилов Рустам Ибрагимович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	105-109
<i>Jumaniyazov Inomjon To'raevich</i> APPLICATION OF ESG PRINCIPLES IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN INVESTMENT FUNDS	110-120
<i>Amonov Navro'zxon Saloxiddin o'g'li</i> MINTAQAVIY MEHNAT BOZORIDAGI ISHCHI KUCHIGA TALAB VA TAKLIFNI ISTIQBOLLASHTIRISH YO'LLARI	121-129
<i>Mirxamidova Zahinabonu Mirxamid qizi</i> ROBOTLASHTIRISH DAVRIDA MEHNAT BOZORINING O'ZGARISHI: TO'RTINCHI SANOAT INQILOBI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	130-138
<i>Kalbayev Muratbay Aytbaevich</i> AYLANMA MABLAG'LARNI TAHLIL QILISH METODOLOGIYASI	139-144
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Ernazarova Yorqinoy Ollaberganovna</i> RIVOJLANGAN DAVLATLARDA KADRLAR XIZMATINI TASHKIL ETISH: ODOB-AXLOQ QOIDALARI VA KASBIY MADANIYAT TALABLARIGA RIOYA ETILISHINI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	145-155
<i>Ahrorova Shahlo O'rinboyevna</i> GLOBALASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNING TAKOMILLASHUVI JARAYONI	156-161
<i>Рахманов Баҳодир</i> АЛИШЕР НАВОЙИ КОМИЛ ИНСОН КОНСЕПСИЯСИДА СИНЕРГЕТИК ҲОЯЛАР ИНЪИКОСИ	162-170
<i>Нуралиева Насиба Ахмадкуловна</i> ЖАДИД МУТАФАККИРЛАРИ ИЖОДИДА ТАРБИЯГА ОИД ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	171-176
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Fayzulloev Otabek Muhammadovich</i> KATTALAR FOLKLORINING TARKIBIY QISMI – BOLALAR FOLKLORI HAQIDA.....	177-184
<i>Тоқимбетова Гулбахор Абатбаевна</i> ЎЗБЕК-ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ИРФОНИЙ ОБРАЗЛАР	185-190
<i>Yusupova Sadokat Alijon qizi</i> “BOBURNOMA”NING YAPONIYADA O'RGANILISHI	191-197
<i>Xudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi qizi</i> JAHON TILSHUNOSLIGIDA POLISEMIYA HODISASIGA LINGVISTIK YONDASHUV (RUS VA INGLIZ TILSHUNOSLIGI MISOLIDA)	198-201
<i>Tangriyev Valisher Azamovich</i> SOMATIK IFODALAR ORQALI BERILGAN PARALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TADQIQI: “ANOR” HIKOYASI MISOLIDA	202-206

Abulova Zilola Azimovna

INGLIZ AFORIZMLARINING TARKIBIDA BIR JUMLA HAMDA QO'SHMA GAPLAR BILAN
IFODALANGAN AFORIZMLAR XUSUSIYATLARI 207-201

Qurbonova Dilnoza Olimovna

TYPES AND FUNCTIONS OF ADVERTISEMENT IN ENGLISH AND UZBEK..... 210-216

Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi

ASQAR MAHKAM IJODIDA BUVI OBRAZINING O'ZIGA XOSLIGI 217-221

Babajanova Aziza Rustamovna

ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA BAHOR MAVZUSINING BADIY TALQINI 222-227

Khursanova Laylo Bakhtiyarovna

REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "PATIENCE" IN SPECIAL ENGLISH
DICTIONARIES 228-232

Diyorova Mohlaroyim Xamza qizi

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SIFAT SO'Z TURKUMI TADQIQI 233-238

Samadova Visola Baxtiyor qizi

INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA ANTONIM KOMPONENTLI FE'L FRAZEOLIK
BIRLIKLARLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI 239-242

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Tўлаганова Гулчехра Захитовна, Гофурова Дилафруз Мурод қизи

AЁЛЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ
РЕЖАЛАШТИРИШ, ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ТЕРГОВ ВАЗИЯТЛАРИ ВА ВЕРСИЯЛАРНИ
ИЛГАРИ СУРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 243-252

Tosheva Maftuna Anvar qizi

INSON A'ZOLARI VA TO'QIMALARINING TRANSPLANTATSIYASI BILAN
BOG'LIQ JINOYATLAR 253-262

Ikramov Sherzod Raximdjaniyev

VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNI MODDIY TA'MINLASHDAN BO'YIN TOVLASHNING O'ZIGA
XOS XUSUSIYATLARI 263-266

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Tohirova Mohigul Umir qizi

KO'RISHDA NUQSONI BOR SHAXSLARNING IJTIMOY UMIDSIZLIK DARAJASINI PSIXOLOGIK
O'RGANISH. (L.I.VASSERMANNING "IJTIMOY FRUSTRATSIYA (UMIDSIZLIK) DARAJASINI
DIAGNOSTIKA QILISH METODOLOGIYASI" ASOSIDA) 267-274

Nasriddinov Dadaxon Komiljonovich

OLY HARBIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA
ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN OLIB
BORILGAN PEDAGOGIK TAJRIBASINOV ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI 275-281

Xojaniyazova Inkar Jumanazarovna

BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH
IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH MASALALARI 282-292

Ashurova Marhabo Sayfulloyevna

BUXORO JADIDLARI VA YANGI USUL MAKTABLARIDA O'QITISH IMKONIYATLARI 293-301

<i>Алимова Нигора Исраиловна</i> ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ	302-308
<i>Matajonova Gulnoza Karimovna</i> IJTIMOIY FANLARNI TEXNIKA YO'NALISHI TALABALARIGA O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	309-313
<i>Axmadjanova Madina Maxmudjon qizi</i> GRAMMATIK MINIMUM VA UNI O'QITISH METODLARI	314-319
<i>Norboyev Zafar Abdumuminovich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA CEFR ME'ZONLARI ASOSIDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI	320-323
<i>Axmedova Zuxraxon Tulyanbayevna</i> QO'L TO'PI O'YININING JISMONIY JIHATDAN O'QUVCHILARNING O'QISHNI TUSHUNISHLARIGA TA'SIRI	324-329
<i>Юсупова Заррина Курбоновна</i> УНИКАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И ВЫЗОВЫ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	330-334
<i>Ravshanova Xafiza Komilovna</i> МАКТАБГАЧА ТА'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI	335-340
<i>Nurbayeva Xolniso Uralovna</i> GENDER STREOTIPLAR GENDER MADANIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	341-345
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TIZIMLI FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH MUHIM PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	346-351
<i>Mustayeva Guliston Bo'riboyevna</i> TIBBIY TA'LIMDA AKS ETTIRISH AMALIYOTINING AHAMIYATI: UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA KO'MAKLASHISH	348-356
<i>Ahmedbekova Maxpuzaxon</i> TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK VA INNOVATSION JIHLATLARI	357-362
<i>Utkirov Abbos Meyliyevich</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPACT ON HIGHER EDUCATION QUALITY AND EFFICIENCY	363-388
<i>Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi</i> BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARIDA MATEMATIKA FANI ORQALI TANQIDIY-TAHLILIIY HAMDA MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	389-393
<i>Maxliyo Qalandarova</i> UMUMTA'LIM MAKTEBLARIDA MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCILARNING MOLIIYAVIIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI.....	394-399

Received: 30 August 2024
Accepted: 5 September 2024
Published: 15 September 2024

Article / Original Paper

FORMS AND METHODS OF DEVELOPING FINANCIAL LITERACY OF STUDENTS IN MATHEMATICS LESSONS IN HIGH SCHOOLS

Makhliyo Qalandarova

Independent researcher of Samarkand State University named after Sharof Rashidov

Abstract. The article describes the forms and methods of developing financial literacy of students in mathematics lessons in secondary schools. It is recommended to conduct comprehensive departmental studies with the participation of several teachers; in these lessons, teachers explain the topic using the tools of their subject. It is also necessary to pay special attention to the formation of knowledge and skills in the field of financial literacy when studying lesson topics related to finance within general education programs, as well as take into account the use of various pedagogical methods in the development of a lesson plan, and it is not necessary to use one methodology to build the entire course, based on Different teaching methods can be combined in different lessons.

Keywords: financial literacy, additional education, global, flipper class, rotation, gamification, financial organization, budget, investment.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCILARNING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI

Maxliyo Qalandarova

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada umumta'lim maktablarida matematika darslarida o'quvchilarning moliyaviy savodxonligini rivojlantirish shakllari va usullari bayon qilingan. Bo'limlarni o'rganishda integratsiyalashgan darslarni o'tkazish tavsiya etiladi, bir nechta o'qituvchilarni jalb qilgan holda, bu darslar davomida o'qituvchilar o'z fanidan vositalar yordamida mavzuni tushuntiradilar. Shuningdek, umumta'lim dasturlari doirasida moliyaga oid dars mavzularini o'rganishda moliyaviy savodxonlik sohasidagi bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozimligi hamda dars rejasini ishlab chiqishda turli pedagogik usullar qo'llanilishini e'tiborga olish va butun kursni qurish uchun bitta metodikadan foydalanish shart emas, turli darslarda turli pedagogik usullarni birlashtirish mumkin.

Kalit so'zlar: moliyaviy savodxonlik, qo'shimcha ta'lim, globallab, flipperd classroom, rotatsiya, gamifikatsiya, moliya tashkiloti, byudjet, investitsiya.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I9Y2024N54>

Kirish. Bugungi kunda ko'plab o'quv qo'llanmalari, ilmiy adabiyotlar va ma'lumot olishning ko'plab boshqa usullari mavjud. An'anaviy ta'lim o'z imkoniyatlarini anchadan beri tugatdi, ta'lim texnologiyalarining paydo bo'lishi bilan ta'lim yangi bosqichga ko'tarildi va zamonaviy o'qituvchi zamon bilan hamnafas bo'lishi zarur. Ko'pgina o'qituvchilar o'z fanlari doirasida o'quvchilarda moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish imkoniyatini ko'radilar, ammo ularning da'volarini amalga oshirish va bilim va ko'nikmalarni o'quvchilarga yetkazish uchun

misollar, keyslar, o'yinlar va boshqa uslubiy ishlanmalar kerak.

Mavzuga oid adabiyotlarning sharhi. Ko'pgina maktablar hali ham eski o'qitish modeldan voz kechmagan; o'qituvchilar maruzalar va amaliy harakatlarni o'z ichiga olgan an'anaviy darslardan tekshiriladi, ammo passiv o'rganish faol o'rganishdan kam samarali bo'ladi uzoq vaqtdan beri isbotlangan. O'quvchi ma'ruza darsida o'tirganda, u ma'ruzachi bergan ma'lumotning atigi 5% ni o'zlashtira oladi[1],[2],[3].

Moliyaviy savodxonlik asoslarini maktabda o'qitish darslar va sinfdan tashqari mashg'ulotlar shaklida amalga oshiriladi. Talabani moliyaviy savodxonlik asoslarini mustaqil o'rganishi qiyin bo'ladi, talaba bilimlarni o'zlashtirishi uchun o'qituvchi o'qituvchi bilan ishlash va materialni mustaqil ravishda mustahkamlashni o'z ichiga olgan o'quv modelini qurishi kerak[5-8].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Moliyaviy savodxonlik asoslari kursini maktablar va bolalarga qiziqtirish uchun o'quvchilarning o'quv faoliyatini tashkil etishning quyidagi shakllari va usullaridan foydalanish mumkin:

1.Qo'shimcha ta'lim. Nazorat ostidagi va onlayn ta'lim tajribalarini birlashtirgan ta'lim dasturi. Talaba onlayn tarzda o'qiydi, moliyaviy savodxonlik bo'yicha videolarni tomosha qiladi, maqolalar o'qiydi va dars davomida o'qituvchi talabani o'rganishni tizimlashtiradi.

2.Globallab. Maktab o'quvchilari, ularning ota-onalari va o'qituvchilari uchun noyob loyiha va tadqiqot platformasi. Talabalar onlayn muhitda loyihalar yaratadilar, loyiha davomida interaktiv xaritalar, grafiklar va galereyalar yaratadilar. Ushbu dasturda o'qituvchi istalgan vazifani yaratishi mumkin, talabalar esa onlayn rejimda topshiriqlarni hal qilishlari mumkin.

3. O'yinga asoslangan ta'lim. Darslar o'ynoqi tarzda o'tkaziladi, talabalar jamoa bo'lib ishlaydi, muammolar va moliyaviy vaziyatlarni hal qiladi, skeytlarni namoyish etadi va topshiriqlarni bajaradi. Dars davomida moliyaviy operatsiyalar bilan bog'liq hayotiy vaziyatlarni o'ynash mumkin va shunga o'xshash yana quyidagi zamonaviy usullar mavjud:

- **Flipped classroom** - Talaba uyda onlayn muhitda ishlaydi, sinfdan o'rganilgan materialni qiziqarli formatda ishlaydi (rolli o'yin, loyiha);

- Manzilni almashtirish- sinf uch guruhga bo'lingan, ulardan biri onlayn ishlaydi, ikkinchisi mustaqil ravishda muammolarni hal qiladi, uchinchisi o'qituvchi bilan ishlaydi;

- Laboratoriya rotatsiyalari – darslar odatiy formatda o'tkaziladi, darslardan birida bolalar kompyuter laboratoriyasiga boradilar va onlayn muhitda ishlaydilar.

- Muammo va vaziyatlarni yechish – o'qituvchi dars boshida o'quvchilar dars davomida hal qilishi kerak bo'lgan vaziyatni taqdim etadi;

- Munozara – o'qituvchi talabalar tomonidan muhokama qilinadigan aniq vaziyatni taqdim etadi;

- Suhbat – talabalar o'qituvchi bilan vaziyatlarni muhokama qiladilar;

- Gamifikatsiya elementlaridan foydalanish.

Bo'limlarni o'rganishda integratsiyalashgan darslarni o'tkazish tavsiya etiladi, bir nechta o'qituvchilarni jalb qilgan holda, bu darslar davomida o'qituvchilar o'z fanidan vositalar yordamida mavzuni tushuntiradilar. Shuningdek, umumta'lim dasturlari doirasida moliyaga oid dars mavzularini o'rganishda moliyaviy savodxonlik sohasidagi bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Mashg'ulotlarni tashkil etish va o'tkazishning ko'plab shakllari va usullari mavjud bo'lib,

ularni amalga oshirish uchun fanlararo aloqadorlikka va moliyaviy savodxonlik kursining asosiy umumta'lim fanlari bilan integratsiyalashuviga e'tibor qaratish lozim.

Dars rejasini ishlab chiqishda turli pedagogik usullar qo'llanilishini e'tiborga olish lozim. Butun kursni qurish uchun bitta metodikadan foydalanish shart emas, turli darslarda turli pedagogik usullarni birlashtirish mumkin. Konkret darslar aniq misolida quyidagi zamonaviy uslublar, o'yinga asoslangan ta'lim va aralash ta'lim elementlari, teskari aloqadan foydalanilganligini ko'rsatamiz.

Tahlil va natijalar. "Moliyaviy tashkilotlar nima uchun kerak" mavzusi bo'yicha darsda quyidagi o'qitish usullari: og'zaki usul: hikoya – moliyaviy tashkilotlar nima ekanligini, qanday moliyaviy tashkilotlar kerakligini ayting; suhbat – o'quvchilar bilan vizual misollarni muhokama qilish; vizual usul: namoyish – investitsiyalar haqida multfilm ko'rsatish qo'llaniladi.

Darsning maqsadlari sifatida o'quvchi: moliya tashkilotlari nima; investitsiya nima va undan qanday qilib pul ishlash mumkinligini, investitsiyalar va jamg'armalarni farqlay olishga o'rganishi, pul mablag'larini bank hisobvarag'ida saqlash tamoyillarini; tejash va investitsiya qilishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni, oila farovonligini oshirish uchun turli moliyaviy vositalardan foydalanish zarurligini baholashni tushunib olishi lozim.

Amaliy vaziyat: "Tasavvur qilaylik, sizning bobongiz qishloqda yashaydi va o'zining uyi va asalari uyaslariga yega. Bu yil asal hosili mo'l bo'lib, bozorda go'sht va sut mahsulotlarini ham sotib, katta mablag' tejab qoldi. Bir kuni kechqurun uning uyiga qaroqchilar bostirib kirishdi, lekin bozordan uyga qaytib kelgan bobosi ularni qo'rqitishga muvaffaq bo'ldi. Qaroqchilar hech narsa olishga vaqtlari yo'q yedi, lekin bobosi juda xafa edi va oila kengashida pulni uyda yashirin joyda saqlash xavfsiz yemasligi haqida savol tug'ildi.

Savol qo'yiladi: bobo pulni saqlashga qaror qilganda nima qilishi kerak yedi? Shunday qilib, dars moliyaviy tashkilotlar nima uchun kerak degan savolga javob topishimiz kerak?"Moliya tashkilotlari bilan tanishtirish, investitsiyalarni jamg'armadan ajratishni o'rganishi, jamg'armalarni qaerda saqlash yaxshiroq yekanini bilib olasiz.

Yangi bo'limni o'rganishda vval o'rganilgan material haqida ma'lumot kerak bo'ladi, shuning uchun quyidagi savollar qarab chiqiladi Pul nima? Daromad manbalari qanday? Oila byudjeti nima?• Oila byudjetini qanday optimallashtirish mumkin?

Yangi bilimlarni shakllantirishda qisqa taqdimot namoyish qilinadi. Har qanday tashkilot kabi biznesga sarmoya kiritayotganda, siz foydasiz qolish yoki hatto omonatlaringizni yo'qotish xavfi borligini tushunishingiz kerak. Har qanday tashkilotning xizmatlaridan foydalanishdan oldin, avval uni tekshirishingiz kerak. Bu yanada muhimroq, chunki pul dunyosida mablag'larni boshqarish va ko'paytirishning ko'plab usullari (asboblari) mavjud. Ushbu turdagi ish bilan har xil turdagi moliya institutlari shug'ullanadi va ular iste'molchilar manfaatlarini himoya qilgan holda turli davlat organlari tomonidan nazorat qilinadi.

Moliya tashkiloti - tegishli litsenziya asosida bank operatsiyalari va operatsiyalarini amalga oshiradigan yoki qimmatli qog'ozlar bozorida xizmatlar ko'rsatuvchi, sug'urta yoki boshqa moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan yuridik shaxs.

Moliyaviy tashkilotlarga quyidagi yuridik shaxslar kiradi: a) banklar; b) sug'urta kompaniyalari; v) nafaqa jamg'armalari; d) kredit uyushmalari; ye) investitsiya fondlari, investor mablag'larini ishonchli boshqaruvchi kompaniyalar; f) brokerlik kompaniyalari; g) dilerlik kompaniyalari; h) fond birjalari.

Moliyaviy tashkilotni tanlashda nihoyatda ehtiyot bo'lish kerak, chunki bu kompaniyalar orasida firibgarlar ham bor. Moliyaviy xizmatlar iste'molchilari manfaatlarini himoya qiluvchi, shuningdek moliya tashkilotlari faoliyatini tartibga soluvchi tashkilotlar mavjud:

a) iste'molchilar huquqlarini himoya qilish va inson farovonligini nazorat qilish xizmati; b) O'zbekiston Markaziy banki; v) omonatlarni sug'urtalash agentligi; d) iste'molchilar jamiyatlarining xalqaro konfederatsiyasi.

O'qituvchi umumiy muhokamani tashkil qiladi, uning davomida jamg'arma va investitsiyalarni farqlash qobiliyatini rivojlantirish kerak. Jamg'arma - bu tadbirkorlik sub'ekti kelajakda mumkin bo'lgan xarid uchun yoki yomg'irli kun uchun to'plashga va saqlashga intiladigan puldir. Ularni yo'qotish xavfi minimallashtiriladi.

Investitsiyalar - bu yangi pul topish vositasi bo'lib xizmat qiladigan pul, kelajakda foyda olish maqsadida u yoki bu darajada har doim xavfli investitsiyalar. Ularni yo'qotish xavfi yuqori bo'lishi mumkin.

O'quvchilar ikki guruhga bo'linadi, ularning har biri o'z mavzusini muhokama qiladi, so'ngra munozara butun sinf bilan o'tkaziladi.

1. Voyaga yetgan akangiz sayohat uchun pul yig'ishga qaror qildi. Ikki yil ichida u 100 ming p.b. yig'ishga muvaffaq bo'ladi. Lekin siz ko'proq tejashingiz kerak 50 ming p.b.. U jamg'armalarini uyda saqlashga qaror qiladi. Tijorat banklari yillik 10% foiz stavkasi bilan omonat shartnomasini tuzishni taklif qiladi. Akangizga nima qilishni maslahat berasiz: pulni bankka qo'ying yoki uyda saqlaysizmi? Agar u yana 50 ming p.b.ni tejashga muvaffaq bo'lsa, har bir variantda bir yilda qancha pul bo'ladi?

2. Amakingiz qishloq uyi sotib olmoqchi. U mashinasini 500 ming p.b.ga sotgan. va mos variantni izlay boshladi. Amakim daromadni kvartirada saqlagan. Avvaliga uzoq vaqt uy topa olmadi, keyin kasal bo'lib, olti oy kasalxonada yotdi. U mos variantni topganida, mashina sotilganiga bir yil o'tdi. Bu vaqt ichida ko'chmas mulk narxlari 8 foizga oshdi. Tog'angiz pulni yillik 10% bilan bankka qo'ygan bo'lsa, omonatini qanchaga ko'paytirishi mumkin? Qanday qilib u pulni oqilona ishlatishi mumkin yedi?

O'tilgan materialni mustahkamlashda o'qituvchi o'quvchilarning amaliy faoliyatini tashkil qiladi: u bir nechta vaziyatlarni belgilaydi, ularning har biri uchun o'quvchilar moliyaviy tashkilotdan foydalanishning maqsadga muvofiqligini baholashlari kerak.

Vaziyatlar taklif etiladi:

1. Temur uzoq vaqtdan beri o'ziga mototsikl sotib olishni orzu qilgan.
2. Tamila Salimovna har kuni uyga oziq-ovqat sotib oladi.
3. Amir Po'latovich dachada yetishtirgan sabzavotlarni sotadi.
4. Dilya Qosimovna dengizga bormoqchi.

O'quvchilar jamoalarda muhokama qiladilar va vaziyatlarning natijasini o'ylab topadilar, so'ngra qahramonlarning vaziyatlarda nima qilish kerakligini birgalikda hal qiladilar.

2. Fikrlash. Savollar: moliyaviy tashkilotlar qanchalik muhim va ular bilan bog'lanishdan foyda bormi? Moliyaviy muassasa tanlashda qaysi manbalarga murojaat qilish yaxshiroq? Moliyaviy muassasa tanlashda nimaga tayanish kerak?

3. Ota-onalar bilan muhim masalalarni muhokama qilish (o'quvchilar materiallaridagi savollar): bizning oilamizda jamg'armalar qanday shakllanadi va saqlanadi? Bizning oilamiz yaqinda qanday moliyaviy institutlardan foydalangan? Bizning oilamizning voyaga yetgan

a'zolari qanday qilib uning ishonchliligi va ishlash tamoyillari haqida ma'lumot olgan moliya institutini tanladilar?

Xulosa va takliflar. “Moliyaviy tashkilotlar nima uchun” mavzusidagi dars fanlararo aloqalarni amalga oshirishni hisobga olgan holda ishlab chiqiladi. Darslarda amaliyotga qaratilgan topshiriqlardan foydalaniladi. Dars yakunida o'quvchilar moliyaviy savodxonlikning quyidagi tarkibiy qismlarini shakllantiriladi: qanday moliyaviy tashkilotlar mavjudligini biladi; moliyaviy institutlar nima uchun kerakligini biladi; jamg'arma va investitsiya o'rtasidagi farqni biladi; agar firibgarlar tomonidan aldanib qolgan bo'lsangiz, qaerga murojaat qilishni biladi va hokazo; daromadni oshirish uchun qaerga sarmoya kiritish kerakligini biladi; moliyaviy tashkilotlarni farqlay olish; sarmoya kiritishda risklarni aniqlay olish; bank foizlarini hisoblay olish ko'nikmalari shakllanadi.

Olingan bilimlarni mustahkamlash uchun matematika o'qituvchisiga majburiy darsning bir qismi sifatida bank foizlarini hisoblash bo'yicha masalalarni yechish taklif etiladi. Agar o'qitishning shakl va usullarining faoliyatga asoslanganligi hamda fanlararo aloqadorligidan foydalanilsa, moliyaviy savodxonlik bo'yicha bilim va ko'nikmalar yanada mustahkamalanadi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Yoo, S. (2022). Politics of technology: Building institutions of humility in the age of AI and Quantum Computers. Ethics and Information Technology.
2. European Commission. (2019). Cybersecurity Act. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/cybersecurity-act>
3. Glickman, O. (2022). Upholding human rights in the quantum age. Ethics & International Affairs, 36(2), 201-219.
4. Quantum Industry Coalition. (2023). Voluntary code of ethics for quantum technologies. <https://qic.org/ethics-code>
5. Henderson, T. (2023). Verifying the verification: Auditing quantum advantage claims. Cryptography Review, 41(7), 983-1002.
6. Montalban, M. (2024). Private quantum oversight: Features, bugs and policy hacks. Policy Sciences. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11077-023-09462-8>
7. Intemann, K. (2020). Ensuring oversight does not undermine inquiry: crafting legitimate quantum technology regulations. Philosophy of Science, 87(5), 859-890.
8. Latour, B. (2023). Entangled oversight: Governing quantum relationships. Limn, 12(3), 99-186.
9. Raman, A. & Church, G. (2021). Regulating quantum intrusion: Challenges & approaches. Harvard National Security Journal, 3(2), 55-99.
10. Quantum Industry Coalition. (2023). Voluntary code of ethics for quantum technologies. <https://qic.org/ethics-code>
11. Gill, K. (2021). Staying with the trouble: An ethics of care approach to quantum governance. Hastings Center Report, 51(1), 34-42.
12. Danaher, J. (2020). Welcoming robots into the moral circle: A defence of ethical behaviourism. Science and Engineering Ethics, 26(4), 2023-2049.
13. Grace et al. (2018). When will AI exceed human performance? Evidence from AI experts. Journal of Artificial Intelligence Research, 62, 729-754.
14. Raman, A. & Church, G. (2021). Regulating quantum intrusion: Challenges & approaches. Harvard National Security Journal, 3(2), 55-99.
15. Ellis, J. et al. (2022). Updating export controls for quantum software. arXiv preprint arXiv:2210.05924.

16. penetrate-quantum. (2023). Standard contract for vulnerability disclosure & bug bounties in quantum technologies. <https://pen-quantum.org>
17. Preskill, J. (2018). Quantum Computing in the NISQ era and beyond. Quantum, 2, 79.
18. Zeng, W. et al. (2022). Steering disruptive knowledge: A new mandate for dual use oversight? Bulletin of the Atomic Scientists, 78(2), 102-109.
19. Karinen, R. & Guston, D. H. (2010). Toward anticipatory governance: The experience with nanotechnology. In G. H. Hadorn et al. (Eds.), Governance and sustainability: New challenges for states, companies and civil society (pp. 217-242). Bern, Switzerland: Swiss Academies of Arts and Sciences.
20. Yoo, S. (2022). Politics of technology: Building institutions of humility in the age of AI and Quantum Computers. Ethics and Information Technology.
21. Unruh, D., & Nunez-Vasquez, F. (2021). Quantum tech: Political capacity in an emerging institutional field. Research Policy, 50(7), 104-252.
22. Mittelstadt, B. (2019). Principles alone cannot guarantee ethical AI. Nature Machine Intelligence, 1(11), 501-507.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 9 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).